

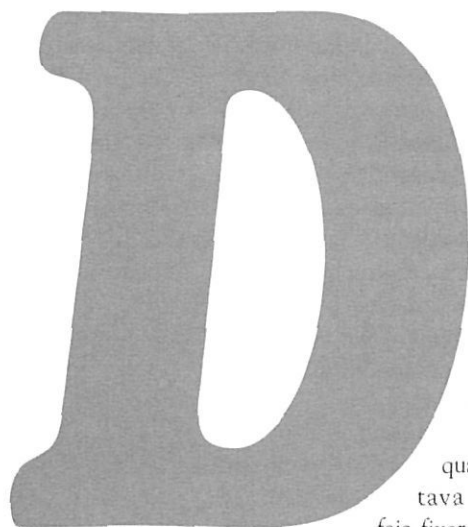
Josep Canal,

l'ànima de l'arqueologia gironina

Text: Xevi Planas

Josep Canal és l'ànima de l'Associació Arqueològica de Girona, des d'on ha contribuït a impulsar nombroses excavacions de jaciments. Historiador de vocació i punt de referència bàsic del prestigiós arqueòleg Eudald Carbonell, manté als 80 anys un esperit jove que li permet treballar en diverses recerces amb amics als quals dobla en edat. Les estacions del paleolític inferior del Puig d'en Roca, la Girona medieval i els remences han centrat les seves investigacions científiques més destacables.

Fotos: Josep Maria Oliveras

e petit ja tenia un interès especial per la història?

—Recordo que quan el pare ens portava a la catedral ens feia fixar en les tombes i en alguns altres elements de valor històric. No crec, però, que aquest fet influís clarament en la meva posterior vocació per la història. El que sí que em devia marcar devia ser el fet que als dotze anys ja llegia el diari, motivat per seguir els esdeveniments de la Guerra del Chaco, que enfrontava Bolívia amb el Paraguai. Sempre he tingut la necessitat de llegir diaris. Estar ben informat és importantíssim. A casa sempre hem estat gent de diaris. Durant la Segona

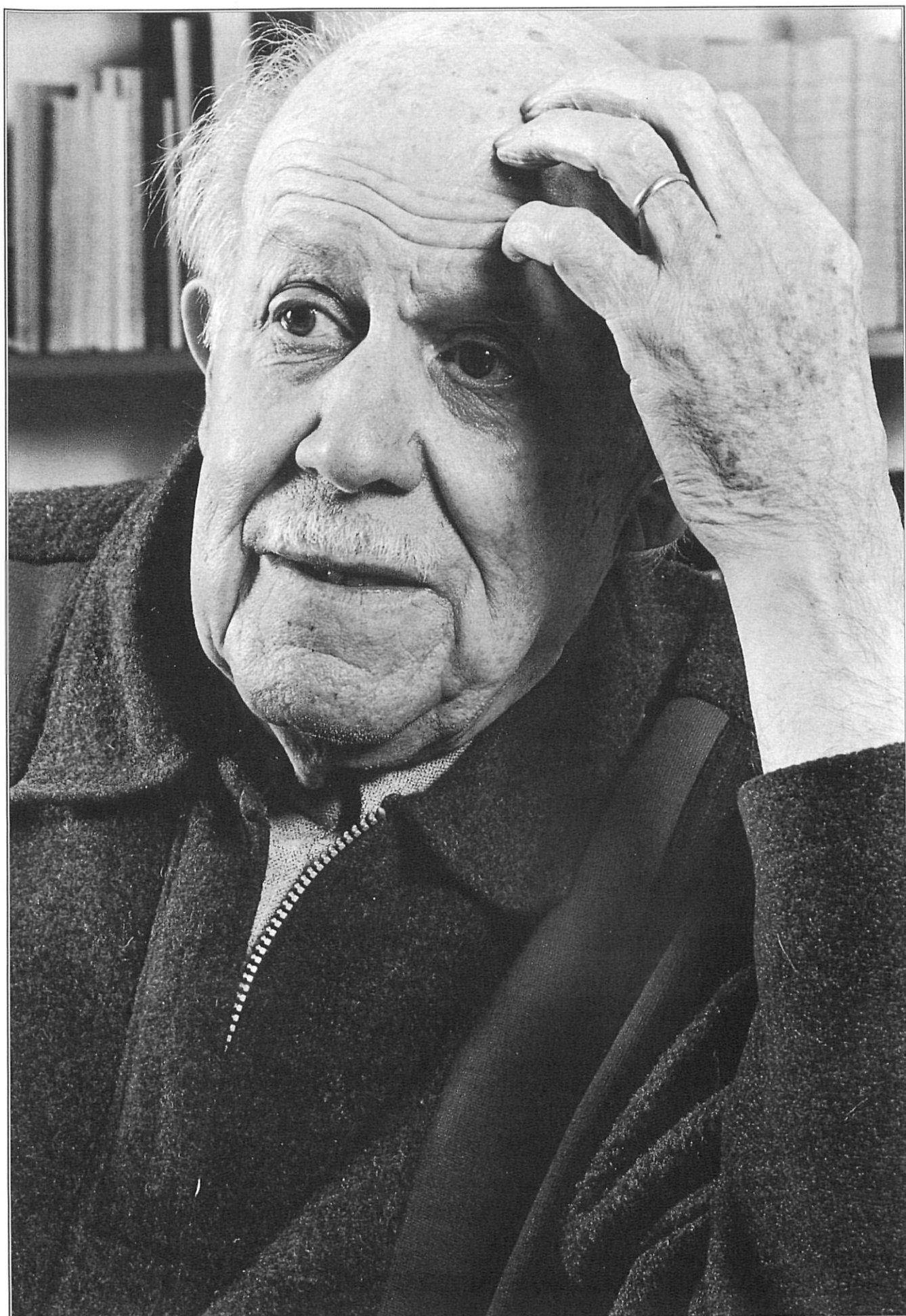
Guerra Mundial llegíem *Le Monde* per saber què passava a fora...

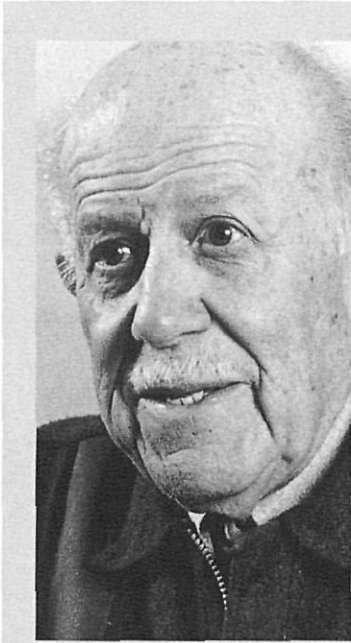
—*Era un bon estudiant, de jove?*

—No he estat mai una persona d'insuficients ni d'excel·lents. Més aviat he estat una persona d'aprovat, com la majoria. La meua afició a estudiar era escassa. Estic convençut que ningú no tindria els estudis elementals si no fossin obligatoris. Els nanos s'estimen més jugar que estudiar. Si poguessin triar, no anirien a col·legi. Quan estudien una carrera ja és diferent... De la Girona de la meua infantesa, recordo sobretot els tips de jugar que ens fèiem a la Devesa. Més endavant, amb tota la bona intenció del món, el pare va decidir que el meu germà i jo estaríem interns al col·legi dels Fossos, de La Salle de Figueres. Hi vaig passar una temporada terrible...

—*Quins altres records té d'aquella època?*

—Aquells temps eren políticament difícils. Nosaltres vivíem a la Rambla, damunt la llibreria Pla Dalmau, i recordo haver vist soldats de l'exèrcit circulant pel pont de Pedra. La veritat, però, és que els petits no érem gaire conscients del que succeïa. La gent duia una vida molt senzilla, familiar i austera. Passàvem

JOSEP CANAL I ROQUET va néixer a Girona el 26 de gener del 1920. Va exercir professionalment d'auditor de comptes des de ben jove i fins a la jubilació. Apassionat per la història, va iniciar la seva labor d'investigació científica en aquest camp el 1972, el mateix any en què es va fundar l'Associació Arqueològica de Girona, de la qual ha estat l'ànima pràcticament des de llavors. L'octubre del 1999 va ser homenatjat per la Universitat Rovira i Virgili per la seva tasca de pioner dels estudis del paleolític inferior a Catalunya.

És autor d'una seixantena d'estudis i llibres sobre els tres àmbits en què s'ha especialitzat: la prehistòria, els remences i la ciutat de Girona a l'edat mitjana. Entre aquests textos destaquen els títols *El paleolític a les comarques gironines* (1976) –escrit amb Narcís Soler–, *Les estacions prehistòriques del Puig d'en Roca* (1979) –amb Eudald Carbonell–, i *Els jueus i la ciutat de Girona* (1995) i *Girona comtal i feudal. 1000-1190* (1996), els dos amb Eduard Canal, Josep Maria Nolla i Jordi Sagraera.

llargues estones a casa. Fèiem tertúlia després de dinar i després de sopar. A casa hi havia un gran caliu. Dèiem moltes bestieses i rèiem molt. No hi havia calefacció a les cases i passàvem molta fred. Quan a escola vaig estudiar el fenomen de les glaciacions, el vaig comprendre perfectament... A les cases tampoc no hi havia lavabo. La mare ens portava de tant en tant als banys que hi havia a la plaça de Sant Agustí. Els canvis que s'han produït en aquest segle han estat transcendents...

—Com va viure la guerra del 1936?

—Sempre dic que tinc una carrera de tres anys que es diu Guerra Civil. I hi afegeixo que em vaig doctorar en el front de l'Ebre. La guerra em va ensenyar molt... Als divuit anys, com a membre de la Lleua del Biberó, me'n vaig anar a combatre a la batalla de l'Ebre. M'hi vaig incorporar una mica tard, perquè estava malalt, i vaig anar a parar a una brigada internacional, on vaig conèixer la gent més bona que he trobat a la vida. Els brigadistes em tractaven com si fos el seu fill. Vaig tenir molta sort. Al final de la guerra vaig agafar el tifus. Em van ingressar en un hospital de Barcelona, del qual vaig sortir com vaig poder per tornar a casa. Després vaig demanar una pròrroga d'estudis i em vaig haver de presentar de presoner a l'exèrcit a Saragossa. Més tard vaig entrar a treballar a l'Administració. Em vaig jubilar ara fa quinze anys.

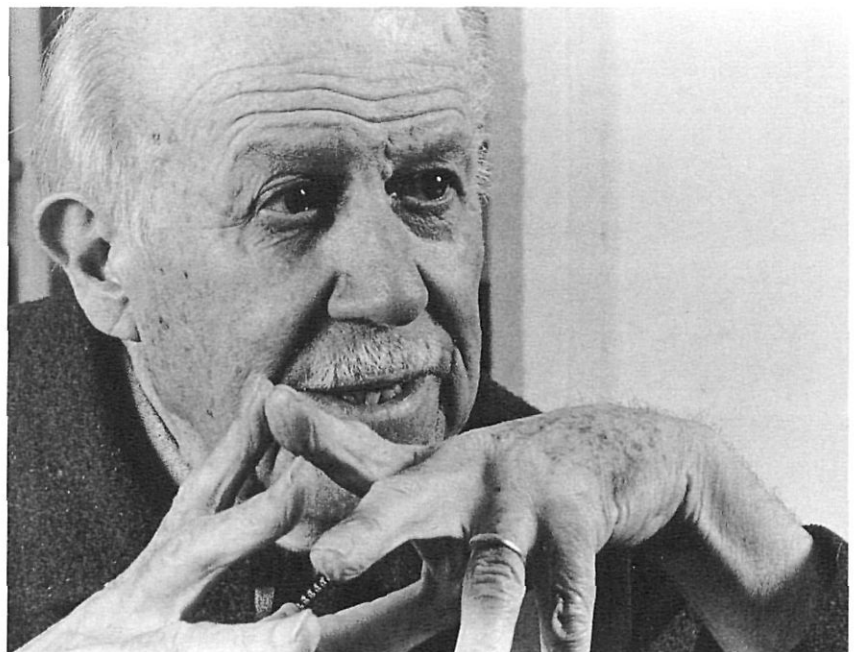
“

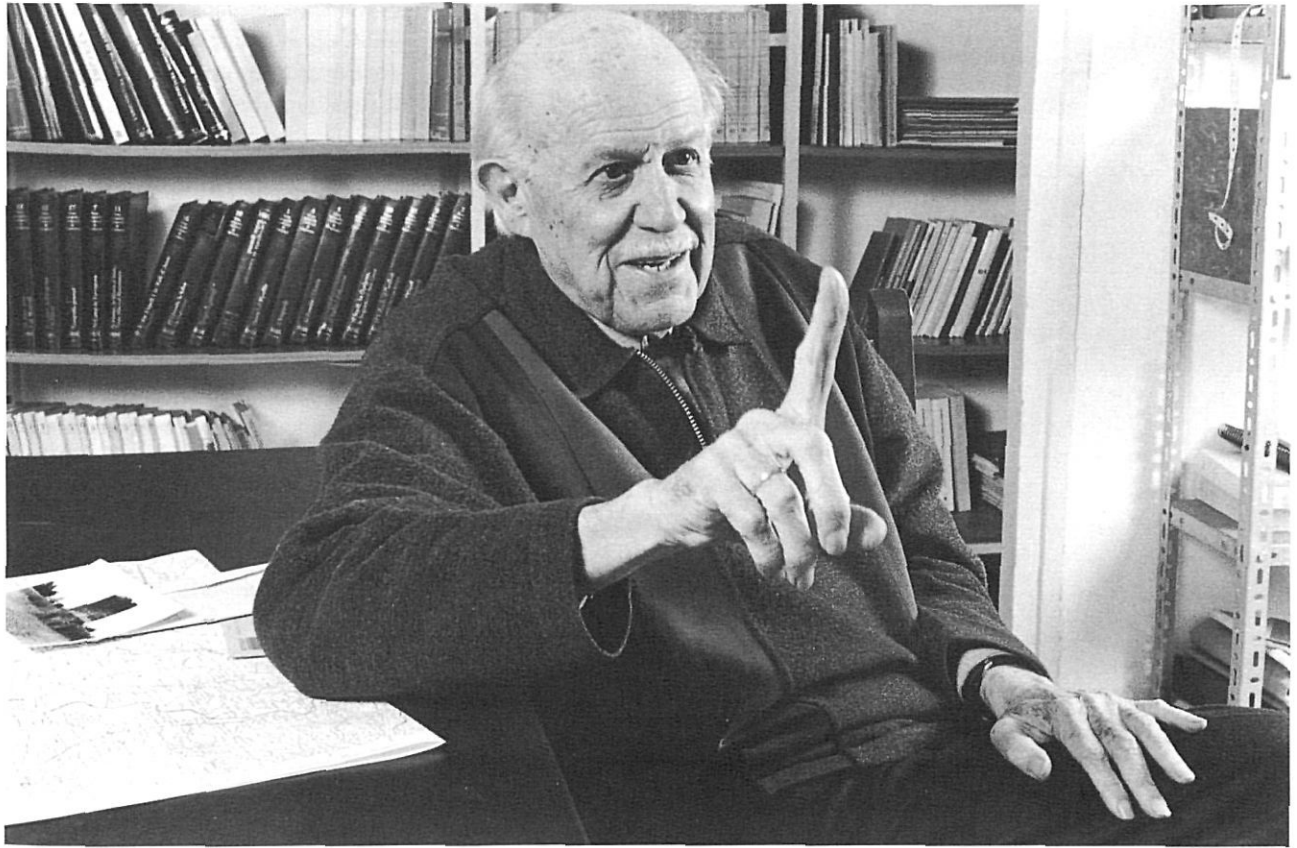
Tinc una carrera de tres anys que es diu Guerra Civil. Em vaig doctorar en el front de l'Ebre

”

—Es considera un autodidacte, com a historiador?

—No tinc la carrera d'historiador, però no he parat mai de llegir llibres d'història pel meu compte. Depenem del passat, i si no el coneixem no farem res de bo. Un metge necessita l'historial del seu pacient per poder-lo curar... El que compta és l'esforç personal. El que no s'ha aconseguit amb esforç, no serveix per res. L'únic treball que val autènticament la pena és el que dura molt. He trigat molt a comprendre-ho, però ara tinc ben clar que si vas treballant una mica cada dia, al final d'any hauràs fet molta feina. Quan ets jove, només vols el que

et dona un rendiment immediat. Ara no tinc pressa. No s'ha de tenir pressa. S'ha de tenir constància. Per beure un bon vas d'aigua, has de tenir set. Per dormir bé, has d'estar ben cansat. Considero que el meu país no està normalitzat políticament. Cal que mentre no ho estigui cadascú hi aportï alguna cosa més o menys important. Catalunya tenia una força increïble des del punt de vista associatiu. Ara l'ha perduda, perquè els joves, que pateixen el greu problema de l'atur, no s'engresquen. Hem de fer alguna cosa per recuperar aquella il·lusió. Si un ho vol, sempre pot omplir un buit.

—Vostè va iniciar els seus treballs d'historiador de gran. Què el va animar a començar aquestes investigacions?

—Vaig entrar en el món de la investigació històrica quan ja havia complert els cinquanta anys. Fins llavors havia llegit molts llibres, però no m'havia posat a treballar en aquest camp. Cap al 1972, el doctor Miquel Oliva em va presentar el doctor Josep Maria Corominas, de Banyoles, i em va passar una còpia de la tesi doctoral d'Henry de Lumley. A la tesi comentava que algú li havia dit que al Puig d'en Roca hi havia un jaciment de còdols tallats, però que no havia pogut aconse-

guir cap més informació sobre aquesta estació. Vaig pensar que alguna cosa trobaríem al Puig d'en Roca. L'home primitiu havia habitat aquella zona i les seves restes havien quedat barrejades arran de la formació d'una terrassa del Ter. No hi havia ningú interessat a estudiar cap presència del paleolític inferior a les nostres terres i tenia tota la ciència oficial en contra. Els llibres deien que no hi havia

“

Amb la fe del carboner
i una mica de sentit comú,
vam fer troballes
importantes
al Puig d'en Roca

”

cap mena d'indici que permetés confirmar la tesi que al Puig d'en Roca hi havia un jaciment. Com que hi havia una falta evident de dades, no podien acceptar que hi hagués un assentament en aquell lloc. Tothom estava d'acord, en canvi, que al Manzanares, a Madrid, hi havia un jaciment de destrals. Amb la fe del carboner i amb una mica de sentit comú, que sempre va bé, vam anar fent troballes importants al Puig d'en Roca amb l'Eudald Carbonell, que llavors era un estudiant molt jove. Des de llavors hem estat dos grans amics, encara que siguem d'edats molt diferents. Jo veia que ja llavors era una persona amb una empenta completament fora del que és normal. De tant en tant, surten persones que estan fora de la naturalesa i arriben a fer un forat tremend. He tingut la sort de conèixer-ne dues i de poder-hi treballar: l'Eudald Carbonell i l'Henry de Lumley.

—Com va reaccionar Henry de Lumley quan va tenir coneixement de les seves investigacions al Puig d'en Roca?

—Ell era el primer prehistoriador d'Europa en la seva especialitat. En comprovar que aquí no hi havia científics que ens fessin cas, vaig escriure-li per fer-li saber que estàvem treballant al

Puig d'en Roca. No tenia gaires esperances que em respongués, però immediatament vaig rebre una carta seva dient que vindria a conèixer de prop l'excavació. Era el nostre gran paraigua. Quan va ser aquí, també va visitar l'Arbreda, a Serinyà, i va dir-nos que teníem davant nostre un llibre obert de com érem entre 80.000 i 10.000 anys enrere. De mica en mica ens ho vam anar fent tot ben sols, en la nostra recerca del paleolític inferior, que era un període que aquí no havia estudiat ningú. A tot arreu volen trobar l'home primitiu menys al nostre país... Ara puc dir que he tingut uns professors magnífics, amb en Humley i en Lluís Pericot, que era un home entranyable. Era un gran catedràtic que es mostrava amb tothom com una persona amable, senzilla, planera, assequible. El doctor Corominas també era una altra gran persona. Ell treballava bastant sol, davant la indiferència general i les traves que li posava el bisbe Cartanyà, amb qui havia tingut problemes. Arran d'un curset que ens va fer a uns quants, va veure que li havien sortit uns alumnes i que no estava tan sol. Li vam proposar

“

La societat medieval
i l'actual
han tractat malament
els pagesos,
que són una gent
molt sàvia

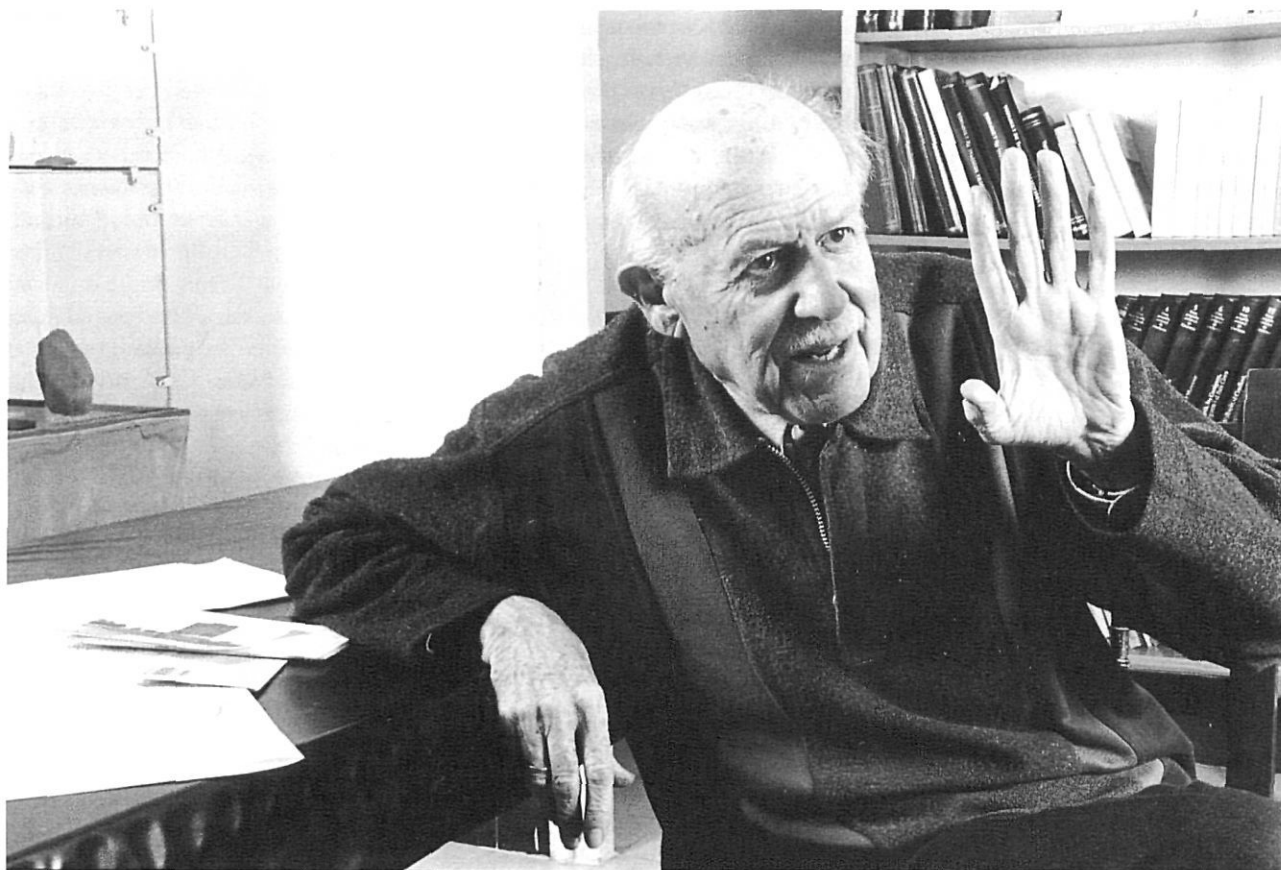
”

d'excavar els jaciments de Serinyà per acabar el curset amb una lliçó pràctica. Llavors ell ja era molt gran, però va acceptar la nostra proposta, tot i que ens havia suggerit d'excavar unes estacions més modernes. Vam tenir la gran sort

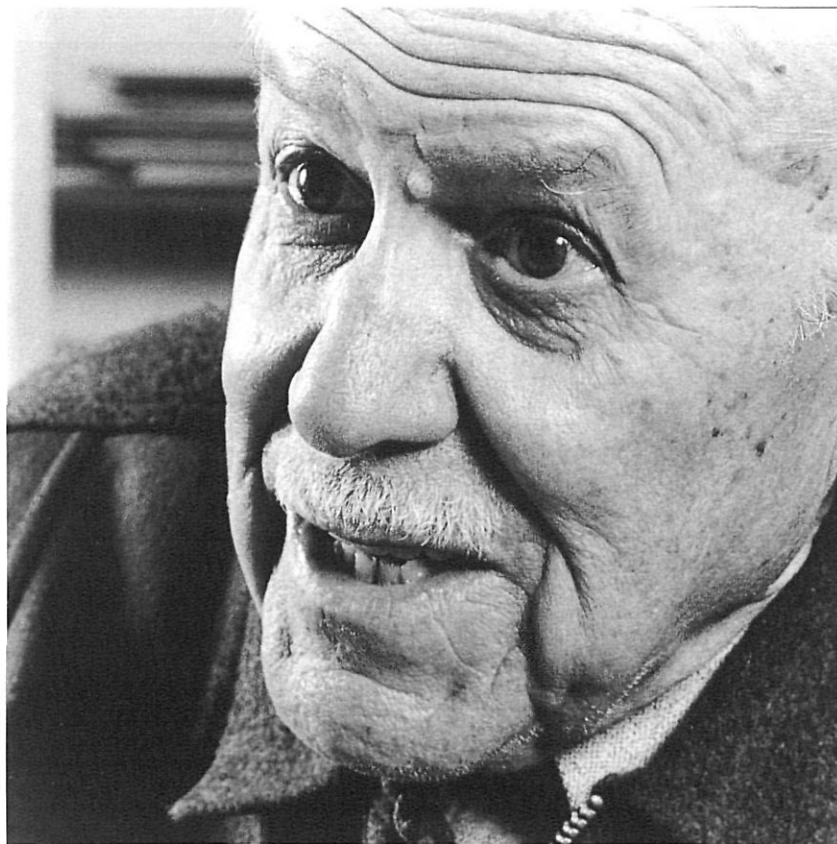
que al cap d'un mes i mig d'iniciar els treballs ja vam trobar restes. Vam fer les gestions perquè s'aturés el procés d'urbanització que hi havia al sector de les coves de Serinyà i vam arrencar de la Diputació de Girona el compromís d'assignar cada any una quantitat per a les excavacions. Per sort, els polítics del moment van entendre el problema... A part del Puig d'en Roca i Serinyà, he treballat en altres jaciments, com el de la Selva i el del Cau del Duc. L'arqueologia continua sent per a mi una passió, però ara segueixo el que es fa des d'una posició més aviat d'espectador... Recomana-ria atenció sobre el jaciment de l'Arbreda, a Serinyà, per a l'estudi dels neandertals.

—L'estudi del món dels remences ha estat una de les seves altres grans passions, a la qual ha dedicat moltes hores. Què el va dur a interessar-s'hi?

—Estiuejo a Sant Feliu de Pallerols des que als anys quaranta hi vaig anar per primer cop per refer-me després d'haver passat una oposició molt dura per a la meua feina. Sant Feliu de Pallerols és un poble molt bonic, amb més de seixanta fonts. Ara sembla que, malaura-

dament, moltes d'aquestes fonts estan contaminades... A Sant Feliu de Pallerols he anat constatant que per escriure la història agrària de Catalunya no cal pas sortir de la vall d'Hostoles, on primer va tenir molta incidència el fenomen del feudalisme i després el dels remences. Els remences van estar de sort en poder disposar de Tomàs Mieres i Francesc de Verntallat en uns moments molt oportuns. Tomàs Mieres va ser potser el millor jurista medieval que hi va haver a Catalunya. Va saber assessorar molt bé els pagesos per fer una revolta pacífica per la via jurídica posant plets als senyors. Francesc de Verntallat va ser una figura clau en la revolta posterior dels remences. La societat de l'edat mitjana i la societat actual han tractat molt malament els pagesos. Per aquesta raó he intentat contribuir a dignificar el seu paper històric estudiant el seu món, amb l'inestimable ajut de la Maria Mercè Homs, l'arquitecte Carles Fochs, diversos arxivers i els habitants de les cases pairals de la Vall d'Hostoles on he consultat la documentació original que hi guarden. Conec una casa de Sant Feliu de Pallerols on es conserven més de 500 documents. Hi ha investigadors estrangers que quan arriben aquí queden parats que haguem conservat tanta documentació... Els pagesos són una gent molt sàvia. Tenen davant el gran llibre

de la natura i saben molt bé com s'han de fer les coses. No tallaran mai un arbre quan no s'ha de tallar. Una persona de ciutat, en canvi, no el tallarà quan tocava i l'arbre se li corcarà.

—*També ha estudiat la Girona medieval. Creu que encara es coneix poc?*

—Vaig veure que no hi havia gairebé cap historiador disposat a estudiar la Girona del període comprès entre els segles XI i XIII. Des de fa una dotzena d'anys ens trobem regularment amb en Josep Maria Nolla, en Jordi Sagrera i el meu fill Eduard per treballar entorn d'aquesta època. Girona era al segle XI gairebé tan important com Barcelona. Era la cocapital dels comtats catalans. Els fonaments de l'estat feudal català es van posar a Girona arran d'una trobada a la catedral en què, davant tots els comtes i tota la noblesa, Ermessenda va cedir a Ramon Berenguer els drets dels comtats de Barcelona, Girona i Osona. Catalunya era en aquell moment el país més culte, ric i pròsper d'Europa. Tot això no se sap prou.

—*A què atribueix el fet que la Girona d'ara no tingui tant protagonisme com la medieval en el context global de Catalunya?*

—Girona pateix de Barcelona les conseqüències del que podria ser l'aplicació en el terreny de la geografia de la teoria de la gravitació universal. Segons aquesta teoria, els cossos s'atrauen els uns als altres amb raó directa a la seva massa i amb raó inversa al quadrat de la distància. Barcelona és una enorme massa cultural i Girona és excessivament a prop de Barcelona. Culturalment, Girona té molts problemes. Hi ha moltes iniciatives sorgides de Girona que si s'impulssessin des de Barcelona tindrien un èxit fenomenal. Els gironins no acabem de sortir-nos-en, per culpa nostra. No em queixo de Barcelona, que afortunadament ha exercit el paper de gran capital de prestigi. El problema és que els gironins no sabem evitar que Barcelona ens asfixii culturalment. Ens passa als gironins i, a un determinat nivell, a totes les ciutats que estan a prop de Barcelona. Corrent pels pobles t'adones que al país hi ha molta gent fent feina interessant a la qual caldria ajudar. No podem basar la nostra cultura només en la cultura oficial que es promou des de Barcelona.

Xevi Planas

“

Girona,
al segle XI,
era gairebé
tan important
com Barcelona.
Tot això
no se sap prou

”